

Norges Grunnlov 200 år

«Enig og tro til Dovre faller»

Hva er det vi egentlig feirer?

Hovedsaken i 1814 var at Norge ble en selvstendig stat og fikk en radikal forfatning, en forfatning som på den tid var enestående i verden. Den førte til stor oppmerksomhet, «til tross for at den svensk-norske unionens makt over Norge var adskillig mindre enn gjennom dagens Europeiske Union, som ved EØS-avtalen griper massivt inn i indre norske forhold,» skriver filosofen Arne Overrein.

Folkesuverinitetstanken kom helt i forgrunnen, og Grundloven fantes snart slått opp i glass og ramme på mange stuevegger rundt om i de norske hjem. Mange av dagens unge tror det vi feirer er innføring av demokratiet og full folkelig representasjon i Stortinget. Men demokratiet fikk vi i så måte først med allmenn stemmerett, også for kvinnene i 1913. Den gang parlamentarismen ble innført, i 1884, måtte Stortinget dele makta med kongen. Men allerede i 1833 hadde Fredrik Stang framhevet at Grundloven bestemte «likevekt mellom folkets og kongens makt».

Vi skal merke oss to begrep som senere har vært av den største viktighet for oss. Folkesuverenitet som i forbindelse med folkeavstemningene om EU-medlemskap for Norge i 1972 og 1994, forsterket begreper som sjølråderett og suverenitet. Det

andre ordet er demokrati siden vi finner det i betegnelsen folkestyre, nevnt allerede i 1814 i Grunnlovens paragraf 49 («Folket skal styre Landet gjennom Stortinget») og i Grunnlovens verdiparagraf, slik den lyder nå:

«Værdigrundlaget forbliver vor kristne og humanistiske Arv», og videre: «Denne Grundlov skal sikre Demokratiet, Rettsstaten og Menneskerettighederne,» (hvor selve termen Demokratiet er blitt satt inn i nyere tid).

Siden begrepet Demokrati har hatt en så spennende historie vil jeg legge mye vekt på det i min videre framstilling, skjønt jeg også tar opp spørsmålet om verdiparagrafen, da den slik den er formulert kanskje kan virke ekskluderende.

Hva med 200 år - og «enighet til Dovre faller»?

Er enighet en egenskap som særmerker nordmenn?

I 1986 skrev den franske filosofen Jean-François Revel i boka «Demokratiens undergang» at vi har hatt denne statsform i 200 år, men at denne perioden nå kan være over.

I kapitlet «Et samtykkende offer» skriver han at det skyldes at demokratiet tillater ytringer og meninger som er antidemokratiske og derfor ødelegger seg selv innenfra. Sitat:

«I sin moderne betydning, nemlig en samfunnsform som klarer å forene statens effektivitet og legitimitet, statens myndighet og individets frihet, kommer demokratiet dermed til å få en total levetid på litt over 200 år, hvis vi skal dømme etter hvor raskt de krefter tiltar i styrke som forsøker å utslette demokratiet.»

Om ytringsfriheten

Debatten har aldri forstummet. I dag finner vi den i over 6 sider i Marsnummeret av The Economist som spør: «Hva har gått galt med demokratiet og hvordan gjenopplive det?» (s.43-48).

Og William Nygaard spør i siste nr. av Prosa: «Er frie ytringer mulig i 2014?» Fri meningsytring og organisasjonsfrihet er sentrale kjennetegn ved demokratiet.

Dessuten har Joel Bakan i sin bok fra 2004 om de store selskaper («The Corporation») en undertittel om deres

patologiske planlegging av profitt og makt (The pathological pursuit of Profit and Power).

Jeg har lenge selv forsøkt å beskrive en del mekanismer som gjør at de fattige i alle land kontinuerlig blir fattigere og at de rike blir rikere. Og siden det først og fremst var kvinnene som ble fattigst, har jeg beskrevet hvordan store kvinnegrupper fattiggjøres sammenlignet med menn i samme sosiale grupper. Dette skjer både når nasjonen blir rikere og når den blir fattigere - noe som førte til at FN introduserte sitt ti-år som het «The Poverization of Women», et ti-år som gikk ganske ubemerket for seg i vårt lille land. (Jeg holdt et foredrag om det i LO-Oslo høsten 2013.) For det er neppe ukjent at jo fattigere en gruppe er, jo vanskeligere er det for den å fremme krav om sine demokratiske rettigheter.

The Economist skriver:

«Democracy is going through a different time. Where autocrats have been driven out of office, their opponents have mostly failed to create viable democratic regimes. Even in established democracies, flaw in the system have become worryingly visible, and disillusion with politics is rife. Yet just a few years ago democracy looked as though it would dominate the world.»

Vi har fått med oss at Eva Joly har avslørt korrupsjon – og hva den italienske statsminister president Berlusconi ville ha blitt dømt for av økonomiske misligheter, hvis han ikke hadde erklært seg immun - hvordan amerikanske selskap som Enron og World-Com, m.fl. forsynte seg med 700 milliarder dollar fra den amerikanske statskassa - som de ble dømt for. I Norge fikk vi Terra-skandalene og Jara, og har sett at tildeling av store bonuser i norske ledertoppsjikt skjer mens lavtlønnsgrupper med de tyngste arbeidsoppgaver får en helt ubetydelig del av verdiskapingen.

Etter at *The Economist* har skrevet om demokratiproblemer slik vi definerer dem, om Kina, Iran, Chile, og andre land, tenner forfatterne i avisen allikevel et lite håp om at demokratiet kan reddes.

William Nygaard, redaktør Stanghelle og forsker Aslaug Hetle, AFI:

Nygaard skriver: «Nesten som en refleks eller huskeregel å regne er det klokt å forstå at det er flere krefter og holdninger som i hverdagen virker innskrenkende på ytringsfriheten, enn dem som virker frigjørende - en nyttig erkjennelse for dem som vil forsvare

ytringsfriheten.» Og videre: «Det innskrenkende skjer i det ubevisste, men også i det bevisste – ved lover, forordninger, kontrollordninger, kneblede debatter, det politisk korrekte, kommersielle og diskriminerende preferanser, politikk og andre maktforhold, og sviktende selvjustis. Drivkraften kan være - kontroll, makt, angst, grådighet og mye annet lite vakkert.

Ganske nylig ble det på norsk TV vist en veldig protestbølge i USA med intellektuelle, folkebevegelser og journalister, mot at kapitalen nå overtar mediamakten, ikke minst gjennom mediaguruen Murdock og at sannhetsgehalten i avisene stadig må vike mer og mer for politiske løgner. Noen av de voldsomste protester skapte Bush-regjeringens løgn om at det fantes masseødeleggelsesvåpen i Irak - som førte til okkupasjon med store materielle skader og drap på soldater og sivilbefolkningen i Irak. Siden har varslerne Julian Assange og Ed Snowden lekket adskillig hemmeligstempelt materiale ut fra USA.

I denne sammenheng husker jeg et foredrag av redaktør Stanghelle, holdt i *Foreningen til Fremme av Sosialt Mot* (Zola-foreningen), der han viste til at den nye «varslingsloven» reduserte ytringsfriheten, fordi varslere ikke lenger skal gå direkte til presse eller offentlighet, men først gå tjenestevei. Det kan føre til at varslere blir straffet for manglende lojalitet overfor sine overordnede, når de kommer med opplysninger om urettmessige overgrep, ikke minst i helsevesenet.

Forskeren Aslaug Hettle fra Arbeidsinstituttet (AFI) skriver i et forskningsoppdrag for Norsk Sykepleierforening, om hvordan sykepleiere tilbakeholder kritikk, fordi de ellers vil ødelegge sine karrieremuligheter. Selv når leger feilbehandler pasienter vil sykepleiere ut fra erfaringer om negative sanksjoner holde munn.

William Nygaard trekker fram Straffelovens paragraf 135a (nå paragraf 185) som gjennom Grunnloven innskrenker diskriminerende og hatefulle ytringer, også ved bruk av symboler. Den såkalte rasismeparagrafen vil beskytte mennesker på grunnlag av hudfarge, nasjonalitet, etnisitet, religion eller seksuell legning. Men en skal være klar over at dette er lingvistikk: skriftlige eller talte ytringer - mens symbolsk adferd gjennom kroppsspråk ikke omfattes - noe jeg peker på i min teori om sexisme i behandlingen av vår første statsstipendiat Ingjald Nissens bok *Psykopatenes Diktatur* (Aschehoug 1946). Min teori om hersketeknikk er i hovedsak en kroppsspråksteori; den nedverdiger, overser og utelukker mennesker med lavere status, også gjennom klare kroppsytringer, og fremmer ekskludering og mindreverdsfølelser. (*De 5 hersketeknikker, en kroppsspråksteori*: I en bok av danske lovtekster. 1968. København.)

I Norge skal en merke seg den mistillit og latterliggjøring en opplever bare ved å stille spørsmål om f.eks. helseskader ved elektromagnetisk stråling, om hva Chem-trail egentlig er, eller når en ettersøker den viktige Menton-erklæringen som på det sterkeste advarer mot genmodifisert mat og dyrefôr - for ikke å snakke om spørsmål om hva som førte til at tårn nr. 7 i New York 11. september 2001 «falt i fritt fall» på ca. 6 sekunder, til tross for at intet fly kolliderte med det som med Twin Towers. Disse spørsmål diskuteres av faggrupper og toppolitikere i en rekke land som vi ellers sammenlikner oss med. Men dette er spørsmål som mange nordmenn, meg selv innbefattet, har blitt latterliggjort for, og medført

utestengning fra mediene i vårt «lille» land.

Jeg har i det siste året ved besøk på 20 steder mellom Hammerfest og Stavanger møtt mennesker som synes å oppfatte seg selv som ekskluderte. Det er ikke bare de som sier at «siden jeg ikke er medlem av noe parti, har jeg ikke noen som representerer meg på Stortinget». Det var like mange av dem som tidligere hadde tilhørt et slags grunnfjell i flere av partiene, som ga uttrykk for dette. Venstrefolk som var Nei til EU og som hadde sett dette standpunktet som ett av de viktigste i partiet sitt, lurte på om de nå fortsatt ville stemme på et parti der det store flertall og ungdomsbevegelsen plutselig var EU-tilhengere. Senterpartister som anså seg som rimelige grønne og var tilhengere av mer fornybar energi, opplevde at flere fremtredende ledere ville bore etter stadig mer forurensende olje. SV-velgere som både hadde vært for nedrustning og mot nye NATOs «out of area», opplevde at det ikke ble protestert mot mer profitt på våpensalg og kjøp av F-35 fly. Kampen mot fattigdom og for kvinnefrigjøring hørte de lite om lenger. Enkelte Høyre-kvinner var misfornøyd med enkeltsaker i sitt partis program (selv før reserveringssaken og en ny sexkjøpsdebatt hadde startet), og også Arbeiderparti-velgere var lei seg fordi industriarbeiderne syntes å være borte fra elektoratet. I det hele tatt var det som om mange, særlig av de over 50 år, var uten den store entusiasmen for sitt parti. Hva skal en kalle denne nøling? Usikkerheten om hvor de hører hjemme? Utsagn som hadde å gjøre med en stadig sterkere

fremmedgjøringsfølelse?

DEMOKRATI-ORDET

Denne termen er et «primitiv»: noe alle føler at de vet hva er sånn noenlunde, på samme måte som termene «adferd» og «kultur» i henholdsvis psykologien og antropologien. I antropologen David Grabers bok, 2013, har han et kapittel som heter «Mobben begynner å tenke og reflektere. Den usynlige historien om demokratiet» (The Mob begins to Think and Reason, The Covert History of Democracy).

Av hans tekst kommer det fram at det er de store folkelige bevegelsene og slettes ikke senatorer og øvrighetspersoner som har stått for «demokratiseringen» i landene. Her nevnes arbeiderbevegelsen i USA, senere kvinnebevegelsen og antikrigsbevegelsene, som riktignok ikke har fått den gjennomslagskraft som f.eks. anti-Irak-krigens store motstandsbevegelse, som skapte noen av de største protesttog i Norge etter kvinnes anti-abortbevegelse i 1970-årene. I dagens store landbevegelse i Brasil og den tidligere av samme slag i Guatemala - mot det store bananselskapets ubenyttede jordbruksområder - har det grodd fram rettighetskrav som delvis nedfeller seg i lovverket.

Men ordet «demokrati» forekom ikke i USAs Uavhengighetserklæring eller i Thomas Jeffersons mange skrifter. En lege på den tiden - dr. Benjamin Rush (medlem av «Philadelphias Sons of Liberty») – følte at demokratenes oppløsning av gode vaner kunne

diagnostiseres som en slags sykdom. Han tenkte spesielt på effektene av «the changes in the habits of diet, and company and manners, produced by annihilation of just debts by means of depreciated paper money» (s. 166). Men ordet demokrati var ellers av disse menn forbundet med «bermen», med «de ustyrlige massene», «de egoistiske som bare tenkte på seg selv og ikke fellesskapet».

Den kanadiske statsviteren Francis Dupuis-Deri har laget en oversikt over hvordan ordet «demokrati» ble brukt av politiske ledere i USA, Frankrike og Canada i det attende og nittende århundret. Han oppdaget at ordets utvikling følger nøyaktig det samme mønsteret - det var sett på som oppfordring til anarki, mangel på politisk styrelse og kaos. Forandringen startet ved at Robespierre begynte å referere til og snakke om demokrati - og i år 1800, da Thomas Jeffersons motkandidat George Washington bestemte seg for å kalle sitt parti for «Demokratiske republikanere» (The Democratic-Republicans) - merkelig nok.

Henvisning til «The depreciated paper money» var viktig for menn som Georg Washington - og Thomas Jefferson var redd for at «demokratiske krefter» skulle overta statsmakten og begynne å trykke sine egne penger. Washington var da USAs rikeste mann og Jefferson hadde begynt å miste en stor del av sin formue ved det som skjede i Pennsylvania i 1785 med opprettelsen av Robert Morris' sentralbank, som ga nye rettigheter og kreditt til alminnelige folk. Men bankenes praksis, som også legaliserte store ulikheter i rikdom

gjorde det umulig, hevdet kvekeren Herman Husband, for frie borgere å delta i politikken. (Kvekerens grunnlegger i 1650, Georg Fox, tok sterk avstand fra rentesystemet.)

Vi nevner her også at Adam Smith i sin bok «The Wealth of Nations» i 1776 advarte mot: Firmaer og større økonomiske selskapsdannelser «fordi deres ansatte», skrev han, «ikke måtte betros andre folks penger, fordi de vil forsyne seg av dem.» (Jfr. Joel Bakans bok «The Corporation», se ovenfor) Slike selskap ble forbudt i England i over 50 år. Riktignok ble forbudet utløst ved kollapset av «The South Sea Company», men advarselen kom etter den innsikt som også preget Adam Smith, som så mange av tidens økonomer, som hadde sine tankerøtter i moralfilosofien.

OM ØKONOMISK DEMOKRATI

Hittil har jeg tangert økonomisk demokrati både som noe kollektivt - om misbruk av folks tillit via banker, truster og store selskap, som får sin profitt ved utnyttning av fattige, arbeidere, kvinner og barn - og om hva inntekter og penger betyr for «den jevne borgers» muligheter til å delta i organisasjoner og meningsytringer. Jeg skal forsøke å illustrere denne polarisering som skjer i alle land og som truer demokratiet. Det fører oss fram til vår aktuelle forståelse av en global finanskrise, hvor handelen skjer med «penger som vare».

Dette er helt forskjellig fra de banker som opprinnelig bygget på folkets sparepenger, på innskyteres tillit - og til og med statlige støtteordninger er av en annen karakter. Den mest

illustrerende bok som gir en oversikt med navns nevning for hvordan «de rike» forsyner seg av fellesrikdommer, er «Pigs at the trough» (Grisene ved trauet), skrevet av økonomen Arianna Huffington, med undertittel «How corporate greed and politics are undermining America».

Hun starter boka med å sitere Franklin D. Roosevelt fra hans andre innsettelsestale i januar 1937. Der sier han: «Old truths have been learned; untruths have been unlearned. We have always known that headless selfinterest was bad morals; we know that it is bad economics. Out of the collapse of a prosperity whose builders boasted, their practicality has become the conviction that in the long run economic morality pays.»

I mitt framlegg har jeg forsøkt å si noe om utviklingen av begrepet «demokrati». Jeg har referert til viktige elementer for opprettholdelse og utvikling av demokratiets effektivitet.

Jeg har ikke tatt opp de nyeste elementene som burde legges til i vår Grunnlov fordi vi som kolonimakt ofte har kommet i den situasjon at vi blir rettsforfulgt for ikke å ivareta de økologiske forhold som våre store selskaper arbeider under - hva de påfører arbeidere i andre land av besværligheter, og om hvorvidt formuen som de utvikler blir brukt langsiktig og i menneskers og fredens interesse, ikke først og fremst i kapitalens.

BERIT ÅS, prof.emerita

leder av Demokratiske Sosialister (1973) og Sosialistisk Vestreparti (1975)

Starter av den nå nedlagte Stiftelsen Kvinneuniversitetet

Arbeidsgruppemedlem i «Kvinneuniversitetet i Norden», opprettet i 2011